

Izbor delegata u skupštine općina i SIZ-ova

Ivan Grdešić

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Istraživanje izbora delegata u skupštine društveno-političkih i samoupravnih interesnih zajednica provedeno je metodom upitnika na 410 ispitanika. Kandidacijske procese definirali smo kao ključni demokratski element cjelokupnih delegatskih izbora. Glavni problemi istraživanja su: vrijeme isticanja kandidature, stvarni inicijator kandidature, obrazloženje prijedloga i neke aktivnosti i procjene delegata.

Rezultati istraživanja pokazuju razlike u nekim aspektima predizbornih aktivnosti obzirom na vrstu delegatske baze. Društveno političke organizacije ostvaruju veći utjecaj na izbor delegata za skupštine općina nego li za skupštine SIZ-ova. Delegatska tijela i *izborna osnova* predlažu najviše kandidata za vijeće mjesnih zajednica i vijeća skupština SIZ-ova. Podaci o aktivnostima delegata pokazuju manji interes i sudjelovanje delegata za SIZ-ove u predizbornim aktivnostima.

Komparativni podaci za izbore 1978. i 1982. godine pokazuju da delegati s manje spremnosti prihvaćaju delegatske funkcije i veći stupanj pesimizma u procjeni mogućnosti svog efikasnog djelovanja u skupštini.

Značaj i funkcije izbornih procesa

Istraživanje izbornog sistema i izbornih radnji, kandidiranja i glasanja, moguće je s različitih aspekata i različitim postupcima.¹ Preliminarno bismo mogli naznačiti tri razine s kojih se nadaje značajnost izbornog fenomena i koje, istodobno, određuju i moguće pristupe njegovu istraživanju.

Prva je razina pojedinac kao izborni subjekt u izbornoj situaciji. Istraživanje izbornog ponašanja, motivacija i znanja, izraslo je već u specijalnu poddisciplinu unutar političke znanosti, posebice njezina empirijsko-bihevioralnog dijela. Ne zadržavajući se na ovoj temi izborne pro-

1

Vidjeti: R. Rose, ed., *Electoral Behaviour: A Comparative Handbook*, The Free Press, New York, 1974. R. Merritt, S. Rokkan, ed., *Comparing Nations. The Use of Quantitative Data in Cross National Research*, New

Haven, Yale University Press, 1969. ili kod nas M. Damjanović, *Subjekti izbornog procesa*, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1978.

blematike, o čemu je već bilo iscrpnije riječi u okviru ovog projekta,² naglasit ćemo samo neke sažete nalaze.

Opće je utvrđena činjenica kako je zainteresiranost i uključenost građana u izborne procese malena u fazama kandidiranja i utvrđivanja kandidata, a raste što se bliži kraju, odnosno samom glasanju.

Odgovor verificiran istraživanjima³ tog fenomena nalazi se u percepciji funkcije izbora pojedinca. S velikom se sigurnošću može ustvrditi da samo malo birača svijesno povezuje glasački čin s ciljevima izbora u političkom sistemu.

Dodatni, specifični razlozi toga različiti su od jednog društveno-političkog sistema do drugog s obzirom na vrstu partijskog sistema, oblika i intenziteta kampanje, uloge masovnih medija, razvijenosti političke kulture, itd.

Za naše prilike možemo reći da je motivacija građana u izborima opterećena prošlim iskustvima plebiscitarnog karaktera izbora, uz elemente konformističkog ponašanja. Jačanje svijesti o radnom karakteru izbora u delegatskom sistemu i, na temelju takvog pristupa, povezivanju izbornih radnji s interesima delegatske osnove jedan je od temeljnih zadataka budućih izbornih aktivnosti društveno-političkih organizacija i masovnih medija.

Kako je u ovoj analizi riječ o istraživanju na uzorku delegata izabranih u skupštine (o metodi će biti riječi kasnije) pretpostavljamo da je njihovo razumijevanje delegatskih izbora primjerenije određenju njihove funkcije u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja. Zbog toga će njihovi odgovori i percepcije biti kvalitetniji i mjerodavniji izvor podataka.⁴

Druga je razina politički sistem, njegovo konstituiranje i funkcioniranje. Suverene države ustrojstvo svojih institucija zakonodavne vlasti temelje na jednom od mogućih oblika političke reprezentacije.

Reprezentativnost, bez obzira na to kako je shvaćali ili realizirali, ima kao svoj bitni element izborni sistem. Princip predstavnštva instrumentalizirala je vladajuća klasa u način realizacije vlasti i praktički je put zadovoljavanja njezina interesa. Tako je za sistem građanske demokracije glavni problem kako da konstruira instrumentarij političke reprezentacije koji će omogućiti izbor pravih predstavnika i kako da ih efikasno kontrolira.

2

Vidjeti: Ivan Šiber, *Delegatski sistem i izborni procesi*, Institut za političke nauke Fakulteta političkih nauka, Zagreb, 1979.

3

Vidjeti: I. Šiber, cit. rad, str. 137.

4

Philip E. Converse u članku *New Dimensions of Meaning for Cross-Section Sample Surveys in Politics*, *International Social Science Journal*, Vol. XVI, No. 1, 1964. navodi da pojedinci u ponovljenom anketiranju nakon dvije godine pokazuju u svo-

jim odgovorima, na temeljnim političkim temama, korelaciju od samo 0,2 do 0,4. Riječ je o uzorku građana, birača. Citirano prema R. Rose, H. Mossawir: *Voting and Elections*, str. 332, u knjizi C. Macridis, B. Brown, ed., *Comparative Politics*, The Dorsey Press, Ill, 1964.

Možemo pretpostaviti da će odgovori samih kandidata imati veći stupanj korelacije za potrebe vremenske komparacije, pa će i njihovi odgovori imati veću pouzdanost.

U uvjetima našega socijalističkog društvenog uređenja koncept je političke reprezentacije formuliran kroz delegatski sistem kao oblik globalnog organiziranja društva. Delegatski je sistem način organiziranja radničke klase i svih radnih ljudi i građana za izvršenje vlasti i za upravljanje društvenim poslovima na osnovama samoupravljanja.⁵ Delegatski je sistem u ovoj funkciji shvaćen instrumentalno ali istodobno i kao oblik političke reprezentacije koji teži prevladavanju klasičnog predstavnništva i realiziranju »radničke klase organizirane kao države«.

Temeljna je funkcija izbornog sistema da putem formaliziranih postupaka u redovitim vremenskim razmacima popunjava institucije političkog sistema novim ljudima ili pak djelomično obnavlja njihov sastav kao pretpostavku njihova normalnog funkcioniranja.

Osim promjene članstva u predstavničkim tijelima i promjene ljudi na rukovodećim funkcijama, izborni sistem ostvaruje i neke druge funkcije u političkom sistemu.

Izbori često služe i kao ključni element legitimnosti poretka i vladajuće ekipe. Dolazak na vlast putem glasanja stanovništva jedan je od ključnih kriterija priznanja poretka od strane međunarodne zajednice, pa čak i onda kad je posrijedi promjena društveno-ekonomskog odnosa. Izbori se primjenjuju kao element legitimnosti u svim oblicima društveno-političkih sistema, a često se ističu i kao glavni dokaz postojanja demokracije, temeljeći se na klasičnom građanskom konceptu suvereniteta naroda kao principa ustrojstva zajednice. Ipak, valja podsjetiti da su postojali i nelegitimni poreci, u smislu međunarodnoga javnog prava, premda su imali svoj izborni sistem. Izborni sistem nije temelj legitimnosti države, on je, rekli bismo, dodatni element legitimnosti ali ne i kontrolni.⁶

Bez obzira na tip političkog sistema, višepartijski kompetitivni ili jednopartijski sistem, izbori su put mirne, legalizirane promjene sastava vladajućih krugova. Bez obzira na razloge promjena u rukovodstvu, političke, zdravstvene ili druge, izborni sistem omogućuje mirno prilagođavanje unutrašnjih odnosa političkih rukovodstava. On je tako i element stabilnosti i kontinuiteta razvoja društva.

Izbori svoju svrhu i cilj mogu ostvariti samo ako su veoma otvoreni javnosti. Javnost je ovdje i posredni kriterij selekcije, bez obzira na kriterije izbora kandidata, ona eliminira one koji se javno ne mogu legitimirati. Oni su, istodobno, i put jačanja uloge javnosti u političkom životu. Uspostavljaju se, pa makar i privremeno i povremeno, komunikacijski kanali između partija, kandidata i građana, između državnih i paradržavnih struktura i biračkog tijela. Ne samo što komunikacije i otvorenost javnosti političkih subjekata pridonosi uspostavljanju kontakata i veza, nego podižu i stupanj političkog obrazovanja masa, postaju periodični masovni tečaj iz političkog uređenja pojedinog društva. S druge strane, izbori su i za-

5 Vidjeti: E. Kardelj, *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, Izdavački centar Komunist, Beograd, 1977, str. 144.

6 O problemu legitimiteta političke moći vidjeti kod J. Mirić, *Pluralizam interesa i samoupravna demokracija*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1982, str. 30—37.

hvalan prostor političke socijalizacije i odlično sredstvo društvene stabilizacije.

Izborni se procesi uvijek odvijaju u institucionalnim oblicima i po formaliziranim pravilima. Mogli bismo se složiti da »nijedan institucionalni poredak ne garantira sadržaj reprezentacije, ali ipak bez njega ideal predstavnštva ostaje bez moći«.⁷

Treća razina, nazvana tako sasvim uvjetno, jest sfera povezivanja vrijednosnih, programsko-ideoloških opredjeljenja društva s izbornim sistemom. Dakle, kada se uz izborni sistem pripisuju neke političke vrijednosti i očekivanja. Kao što smo već spomenuli, izbori se uvijek povezuju s demokracijom i slobodom. Schumpeter je tako izrekao i klasičnu parolu: izbori jednako demokracija. U takvoj se tradiciji demokracija definira kao metoda osvajanja vlasti izbornom borbom. Elita na vlasti na izborima polaže račune građanima, izbori drže političko vodstvo odgovornim onima koji ih biraju. Takav koncept građanske demokracije u svojim bitnim svojstvima još je na djelu, usprkos promijenjenim uvjetima postindustrijskog društva naspram vremena liberalnog kapitalizma te ozbiljne društvene i znanstvene kritike kojoj je bio podvrgnut, i to ne samo marksističkih teoretičara.

Značenje izbora u delegatskom skupštinskom sistemu, osim već navedenih funkcionalnih uloga, vezan je uz značenje delegatskog sistema. Delegatski izbori nisu samo više ili manje tehničko sredstvo, o čemu će još biti govora, već su element funkcioniranja delegatskog sistema, pa odatle i njihova značajnost, koja se posebno ističe u opredjeljenjima:

— odlučujućeg položaja radnih ljudi i građana u sistemu vlasti i upravljanja društvenim poslovima

— određenja skupština kao najviših organa vlasti i društvenog samoupravljanja.

Tako se uz izborni sistem povezuju značajni principi socijalističke samoupravne demokracije: smjenjivost, deprofesionalizacija, ograničenje ponovnog izbora, kolektivni rad, rotacija, dekumulacija funkcija, neposrednost i autentičnost predstavnika.

Izborni sistem neposredno se povezuje s projekcijama u našem društvu kao što su pojmovi »asocijacija slobodnih proizvođača«, »odumiranje države«, »podruštvljenje vlasti«, »diktatura proletarijata«.⁸

Vrijeme liberalnog kapitalizma i njegove političke nadgradnje — parlamentarizma, afirmira univerzalan koncept narodnog suvereniteta i temeljnog postulata građanske demokracije: jedan čovjek — jedan glas. Na putu izgradnje nacionalnih političkih institucija do centralnoga zakonodavnog tijela političke partije postaju politički subjekt koji će zavladatai pozornicom izborne borbe. Partija preuzima neke ključne funkcije u političkom procesu: organiziranje kaotičkog javnog htijenja, odgoj pasivnoga

građanina do stupnja političke odgovornosti, ona je veza između vlade i javnog mišljenja, te odabire vođe u borbi za glasove koji donose vlast.⁹

Predvidjeti i usmjeriti ishod borbe za glasove pragmatički je impuls političkoj znanosti i njezinu preuzimanju izbora u polje svoje istraživačke djelatnosti. Izbori postaju, barem za funkcionalističku orijentaciju, važnim predmetom političke znanosti. Bez obzira na pragmatičke motive, izbori postaju tema političke znanosti i zbog jednostavne ali vrlo značajne činjenice da je glasanje najmasovniji oblik političke aktivnosti stanovništva u gotovo svim suvremenim državama. Posljedice, okolnosti i sama aktivnost na izborima postaju tako područje istraživanja, usporedbi, klasifikacija, riječju, prelazi u korpus interesa političke znanosti.

Delegatski izborni sistem

Izbori u delegatskom sistemu razlikuju se od predstavničkog sistema, gdje je građanin predstavljen u predstavničkom tijelu kao opći, apstraktni pojedinac, zbog bitno drukčijeg konstituiranja sistema, a ne samo u formalno drukčijem odnosu izabranih i biračkog tijela.

Cesto se delegatski sistem svodi na tehniku izbora i, uz takve polazne pretpostavke, uspoređuju se s klasičnim predstavničkim sistemom. U takvom pristupu uspoređuju se veličine lokalnih izbornih jedinica, povezanost izabranog predstavnika s izbornom jedinicom, posredni izborni sistem naspram neposrednog, akumuliranje prava glasanja, itd. Ne zanemarujući rezultate takvih komparacija — dapače, mnogi problemi ostvarivanja delegatskog sistema nisu naš »izum« i neka bi nam iskustva mogla biti korisna — čini nam se da one predviđaju temeljni cilj delegatskog sistema.

»Samoupravljanje kao sistem društvenih odnosa i delegatski sistem kao osnova političkog sistema stvaraju institucionalno normativne mogućnosti uspostavljanja i reproduciranja izravne veze između interesne konfiguracije i socijalne baze i procesa odlučivanja . . .«¹⁰

Dakle, nije riječ o tehnici izbora, ona je samo posljedica drukčijeg tipa konstituiranja institucija političkog odlučivanja. Delegatski sistem stremi dalje i preko predstavništva građanskog tipa čije neuspjehe Pusić sažima u neorganiziranost građana, neodređenost programa i nevezanost predstavnika.¹¹

Uspostavljanje političke konstitucije tako da odražava pluralizam samoupravnih interesa, prije svega udruženog rada, zahtijevalo je značajne promjene skupštinskog sistema i izbornog zakona. Struktura skupštine i

9
Sigmund Neumann, *Modern political Parties*, The University of Chicago, 1956, str. 395—400. Citirano prema S. Pulišelić, *Političke stranke kao faktor suvremenog političkog sistema*, Naprijed, Zagreb, 1971, str. 95—96.

10
J. Mirić, cit. rad, str. 82.
11
E. Pusić, cit. rad, str. 140.

sastav skupštinskih vijeća morali su »pokriti« ona društvena područja gdje se formiraju i artikuliraju pretežni interesi čovjeka. Takav koncept reprezentiranja nije sveden samo na interesno reprezentiranje, funkcionalno, već je zadržao i elemente deskriptivne reprezentacije (reprezentiranja stanovništva u njegovim osnovnim obilježjima) na teritorijalnom ali i na radnom temelju.

Izborni sistem nije, kao što je već naglašeno, samo tehničko-instrumentalni dio političkog sistema i njegovih vladajućih klasno-političkih premisa, već je i sam njihov izraz. Takvo nas određenje upućuje na opće prihvaćenu klasifikaciju delegatskih izbora kao radnih, u funkciji delegatskog odlučivanja.

Vrijeme izbora kontinuirani je tok radnji, počevši od formuliranja izborne političke platforme, preko pretkandidacionih i kandidacionih skupova do glasanja i konstituiranja skupština. Svaka od tih faza sukonstitutivni je element u procesu izbora kao svojevrsnog procesa odlučivanja. Komparativne analize izbornih sistema, kao što smo to već prije rekli, pokazuju da je aktivnost izbornih subjekata mnogo veća u završnoj fazi izbornog procesa, u glasanju, nego u njegovim prvim fazama.

Smanjeni ili gotovo minimalni interes za fazu kandidiranja u uvjetima građanske demokracije posljedica je potisnutosti i često formalno onemogućene inicijativnosti u kandidiranju izbornog tijela. Kandidate ističe njihova partija, a funkcija birača svedena je na njihovo verificiranje glasanjem.

Delegatski izbori polaze od bitno drukčijeg određenja uloge izborne baze. Pretkandidacioni i kandidacioni skupovi postaju mjesta na kojima građani i radni ljudi verificiraju rad dotadašnjih delegata u širem kontekstu rasprave o postignutim rezultatima u prošlom mandatnom razdoblju, te ističu i utvrđuju nove kandidate. Isticanje kandidata za sva mjesta i funkcije u delegatskom skupštinskom sistemu istinska je bit izbora. U tim radnjama stječe se i iscrpljuje najveći dio samoupravnog i demokratskog potencijala delegatskih izbora.

Upravo zbog tih razloga ovo istraživanje većinom nastoji utvrditi upravo stupanj realizacije koncepta delegatskih izbora u njihovoj kandidacionoj fazi na primjeru delegata u općinskim skupštinama i SIŽ-ovima.

Neki pokazatelji opće izborne situacije

Treći izbori nakon ustava iz 1974. godine zahvaćaju vrijeme od studenog 1981. godine, kada se intenziviraju političko-organizacione pripreme, sve do svibnja 1982, kada se konstituira Sabor SR Hrvatske. Nakon sjednica Republičke konferencije SSRNH i Vijeća Saveza sindikata Hrvatske, krajem studenoga 1981. godine, Predsjedništvo RK SSRNH utvrđuje konačne tekstove izbornih dokumenata na sjednici 8. prosinca 1981.

Formaliziranjem temeljnih idejno-političkih opredjeljenja za izbore 1982. godine započinje izborna aktivnost društveno-političkih organizacija u svim sredinama. Istodobno, to je i vrijeme jačanja izborne tematike u djelovanju masovnih medija i drugih informativnih djelatnosti (lokalnih listova, biltena, plakata, parola, itd.). Podsjetimo se da je u punom jeku i politička akcija na pripremama za XII kongres SKJ i IX kongres SKH. Na političkim skupovima sadržajno se povezuju pripreme za kongrese i delegatske izbore. S druge strane, provođenje izbora u društveno-političkim organizacijama imalo je u nekim sredinama negativnih posljedica na pravodobno odvijanje predizbornih radnji.

Radni karakter izbora ogleda se i u predizbornoj fazi, putem sadržajnog povezivanja aktualnih društvenih tema, pretkongresnih rasprava, politike ekonomske stabilizacije i konkretnih zadataka radnih i životnih sredina.

Kvalitetno i cjelovito ostvarivanje ciljeva idejno-političke platforme izbora većinom ovisi o angažiranju društveno-političkih organizacija, posebice Saveza komunista. Ali ono mora biti usklađeno s principima delegatskog sistema te s položajem i ulogom SKJ u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja.

Pomoću podataka izborne statistike¹² ilustrirat ćemo dvije značajke kandidacijskog postupka o kojima smo prije raspravljali. Dok se u fazi predlaganja i utvrđivanja kandidata »stjeću optimalni uslovi verodostojne verifikacije proklamovanih demokratskih načela i principa«,¹³ sudjelovanje izbornog tijela u njoj nije dovoljno po svojem kvantitativnom opsegu, ali i po sadržaju rada. Kvantitativno sudjelovanje birača u izbornim fazama dano je u tabeli 1.

Tabela 1.

Sudjelovanje birača u pojedinim izbornim fazama (%)			
Temelj biranja	Pretkandidacioni skup	Kandidacioni zbor	Izbori (glasanje)
svi oblici udruženog rada, zanat., studenti i sl.	40	47,5	87,7
individualni poljoprivrednici	14	17,5	93,5
radni ljudi i građani u mjesnim zajednicama	11	12	90,3
prosječno	21	25,6	90,5

Postoci pokazuju broj prisutnih s obzirom na broj birača upisanih u birački spisak. Podaci su zbirni za DPZ i SIZ-ove u SRH.

12

Podaci su preuzeti iz: *Izveštaj o društveno-političkoj aktivnosti i rezultatima izbora za članove delegacija i delegata u skupštinama društveno-političkih i samoupravnih interesnih zajednica u 1982. godini*, šapirografirani materijal Koordinacionog

odbora Republičke konferencije SSRNH za pripreme i provođenje delegatskih izbora 1982. godine, Zagreb, 1982.

13

M. Damjanović, *Subjekti izbornog procesa*, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1978, str. 9.

Temelj izbora delegacija, odnosno prava glasa, pokazuje međusobno velike razlike u broju birača prisutnih u fazama predlaganja i utvrđivanja kandidata, dok je postotak onih koji su izašli na izbore približno jednak.

U onim organizacionim oblicima koji se temelje na radu i radnoj povezanosti, osim individualnih poljoprivrednika koji su sličniji teritorijalnom obliku povezivanja, prisustvovanje skupovima mnogo je veće. Vjerujemo da razlozi tome nisu samo u boljim mogućnostima organiziranja takvih skupova: postoje uhodani načini sazivanja sastanaka, mogućnost kontrole i manje teškoće kvorumom, postoje odgovarajuće prostorije i slično.

Kvalitetnije sudjelovanje u kandidacionim fazama pretpostavlja određeni stupanj interesne povezanosti sredine i pojedinca, prepoznatljivost problema i znanje o konkretnoj situaciji. Uočavanje problema i eventualnih putova njihova rješavanja u ovom je slučaju izbora članova delegacije i delegata jedan od elemenata mogućeg rješenja, povećava motivaciju i pridonosi povezivanju izbornog sudjelovanja s percepcijom zadovoljavanja potreba svoje sredine i vlastitog interesa. Čini nam se da bi i to mogli biti razlozi što gotovo polovica upisanih u spisak birača na temelju rada sudjeluje, barem formalno, u procesu utvrđivanja liste kandidata.

Premda citirani izvještaj RK SSRNH pozitivno ocjenjuje ukupnu pretkandidacionu aktivnost, s obzirom na broj prisutnih, čini nam se da ona u mjesnim zajednicama ipak ne zadovoljava opsegom. Osim toga, ti podaci pokazuju još uvijek plebiscitarni pristup izborima, kao dominantnu karakteristiku sudjelovanja birača.

Osim analize dosadašnjeg rada i upućivanja na predstojeće zadatke, isticanje i utvrđivanje kandidata druga je funkcija kandidacionih skupova. Kako o prvome nemamo odgovarajućih pokazatelja, prikazat ćemo rezultate broja istaknutih i utvrđenih kandidata s obzirom na broj onih koji se biraju, broj potrebnih delegata.

Tabela 2.

Broj istaknutih i utvrđenih kandidata za članove delegacija u izborima 1982. godine u SR Hrvatskoj (%)

Delegacija	Istaknuti na pretkandidacionom skupu	Utvrđeni na kandidacionom zboru	Broj koji se bira
D P Z	139	131	100
S I Z	133	126	100

Podaci u tabeli 2. pokazuju razliku između ukupnog broja istaknutih i predloženih te broja onih koji se biraju. Tako prikazani podaci upućuju na zadovoljavajuću aktivnost pretkandidacionih i kandidacionih zborova te na ostvarenu demokratičnost u predlaganju s obzirom na značajnu razliku između broja predloženih i onih koji se biraju.

Ali tako prikazani podaci izborne statistike ništa nam ne govore o tome tko je stvarni inicijator prijedloga, s kakvim obrazloženjem i kada je kandidatura prvi put razmatrana. Vjerujemo da rezultati istraživanja izbora delegata mogu upotpuniti naše znanje o izbornim procesima i omogućiti njihovo unapređivanje.

Istraživački postupak

Istraživanje izbora delegata u općinske skupštine i skupštine SIZ-ova provedeno je neposredno nakon konstituiranja skupštine, tokom travnja i svibnja 1982. godine. Istraživanje je ograničeno na izbor delegata na razini općine kao temeljne društveno-političke zajednice. Procesi kandidiranja, a to je predmet ovog istraživanja, trebali bi da budu najznačajnija aktivnost delegatske baze i delegacija, pa i usmjerenost istraživanja na lokalne zajednice i organizacije ima u tome svoje opravdanje. Ipak, valja reći da bi podizanje praćenja izbora na republičku razinu moglo pružiti niz novih elemenata za rekonstrukciju izbora proširenjem broja subjekata i centara odlučivanja. Naravno, i ograničenost financijskih sredstava ovdje nema sporedno značenje.

Ciljevi istraživanja

Društveni je naručilac i korisnik rezultata istraživanja Republička konferencija SSRNH. Povezujući rezultate znanstveno-istraživačkog rada i potrebu neposredne društveno-političke prakse, istraživanje i projekt u cjelini ostvaruje i svoju neposrednu društvenu svrhu. Podaci o izbornim procesima pružaju potreban, znanstveno verificiran uvid u ostvarivanje normativnih modela i zauzetih opredjeljenja u društveno-političkom životu. Izbjegavajući paušalne procjene i impresionističke zaključke, političke ocjene stanja i pravaca dalje akcije imaju utemeljene kriterije i realniji doseg.

Deskripcija izbornih procesa, posebno kandidacionih, temelji se na analizi objektivnih pokazatelja okoline (stupanj razvijenosti, urbanizacija, karakteristike OOUR-a, itd.), subjektivnih karakteristika ispitanika i njihovih odgovora i percepcija.

Izbori 1982. godine provedeni su istodobno za skupštine društveno-političkih zajednica i samoupravnih interesnih zajednica. Zahvaljujući tome, možemo komparativno analizirati izbor delegata za općinsku skupštinu i skupštinu SIZ-a općinske razine. U ovom radu prikazat ćemo iz cjelokupnog istraživanja samo podatke koji će ilustrirati odvijanje tih dvaju paralelnih tokova delegatskih izbora.

Problemi istraživanja

Opći je problem istraživanja: koliko su izborni procesi, kandidiranje delegata, u funkciji ostvarivanja delegatskih izbora. Razrađujući taj generalni problem, postavili smo niz pitanja:

1. Koliko je vrijeme isticanja kandidature primjereno funkciji pretkandidacionih i kandidacionih skupova?
2. Da li je isticanje kandidature (stvarni inicijator) u skladu s kandidacijskim pravilima?
3. Da li je obrazloženje kandidature (razlozi predlaganja) u skladu sa stavovima prihvaćene kadrovske politike?
4. Postoje li značajne razlike u izornoj aktivnosti delegata s obzirom na karakteristike sredine i njihova subjektivna obilježja?
5. Gdje su i kakve su razlike u dobivenim podacima za izbore u DPZ i SIZ-ove?

Nacrt istraživanja i mjerni instrument

Istraživanjem se želio stvoriti uvid u izbor delegata u skupštinu, rekonstruirati put njegova izbora, posebno se usredotočujući na inicijativu njegove kandidature i okolnosti što su je pratile.

Za prikupljanje podataka iskorišten je kraći (pismeni) upitnik koji su ispunili delegati izabrani u vijeća općinske skupštine i SIZ-ove. Pošlo se od pretpostavke, potvrđene prijašnjim istraživanjem, da izabrani delegati najbolje poznaju okolnosti i sudionike u vlastitom izboru.

Uzorak

Istraživanje je provedeno u 12 općina SR Hrvatske. Uzorak općina čine razvijene, srednje razvijene i nerazvijene sredine. Uzorak OOUR-a sastavljen je od tri proizvodne i dvije organizacije društvenih djelatnosti. Uzorak mjesnih zajednica u općini čine gradska, prigradska i seoska mjesna zajednica.

Uzorak čini 410 delegata, od kojih 48% za vijeća općinskih skupština, a 52% su delegati SIZ-ova. Delegati skupština SIZ-ova izabrani su iz stambeno-komunalne djelatnosti, zdravstva, kulture i usmjerenog obrazovanja.

Struktura uzorka delegata uvelike odgovara strukturi svih izabranih delegata u SR Hrvatskoj.

Rezultati i interpretacija

Vrijeme iniciranja kandidature

Raspravu o prikupljenim podacima počet ćemo razmatranjem prvog, »vremenskog«, problema operacionaliziranog pitanjem delegatu: »Kada ste prvi put saznali da ćete možda biti kandidirani za odbornika?«

Podsjetimo se rokova provođenja predizbornih radnji. Od 15. siječnja do 1. ožujka 1982. godine trebalo je održati pretkandidacione skupove i kandidacione zborove u svim osnovnim organizacijama i zajednicama. Do 5. ožujka morale su se održati i kandidacione konferencije u sredinama u kojima se biraju zajednički delegati. Dakle, od 15. siječnja do 5. ožujka koncentrirana je sva aktivnost isticanja i predlaganja kandidata za članove delegacija i za ostale izborne funkcije u delegatskom sistemu. Kandidacione konferencije, na kojima su utvrđene liste odbornika, morale su se održati do 25. ožujka 1982.

Polazimo od pretpostavke da bi postupak isticanja kandidata bio primjereniji zamišljenom konceptu cjelokupnih izbora kad bi se većim dijelom koncentrirao u vrijeme određeno izbornim rokovima, konkretno od 15. siječnja do 5. ožujka. Saznanje o kandidaturi znatno prije, krajem 1981. godine, pokazuje odklon od željenoga i pravilima propisanoga postupka.

Mogućnost isticanja kandidature delegata, a to je ovdje posebno važno, moguće je i na kandidacionim konferencijama. Njihov je zadatak utvrđivanje liste kandidata, kandidata koji su morali biti već predloženi u svojoj delegatskoj bazi. Značajno isticanje novih kandidatura, nakon održanih kandidacionih skupova u osnovnim organizacijama i zajednicama, nije, po našem sudu, primjereno principima delegatskog sistema. Takva praksa značila bi zaobilazanje kandidacijskog prava i inicijative delegatske baze, nametanjem kandidata koje ona nije predložila. Na nivou konkretnog podatka to znači da saznanje o kandidaturi tokom travnja nije u skladu s izbornim postupcima.

Pogledajmo odgovore delegata kada su prvi put saznali za svoju kandidaturu.

Tabela 3.

Delegati pojedinih vijeća i vrijeme kada su prvi put saznali za svoju kandidaturu (%)

Vijeće	Vrijeme				
	kraj 1981.	siječanj 1982.	veljača 1982.	ožujak 1982.	travanj 1982.
VUR	8,33	28,33	33,33	26,67	3,33
VMZ	24,56	17,54	28,07	26,32	3,51
DPV	8,93	50,00	30,36	10,71	—
SIZ	7,49	26,20	22,99	28,34	8,02

Upoređujući odgovore delegata o tome kada su prvi put čuli za svoju kandidaturu, primjećujemo veću sličnost odgovora delegata vijeća udruženog rada i delegata skupština SIZ-ova, koji su također jednim dijelom iz udruženog rada. Oni imaju relativno najmanji postotak »prije informiranih«, dakle kandidata koji su već krajem 1981. postali »mogući« i »evidentirani«.

Delegati društveno-političkog vijeća saznaju za svoju kandidaturu mnogo prije od ostalih kandidata. Njihova društveno-politička aktivnost omogućuje im prisustvovanje sastancima društveno-političkih organizacija u toku predizbornih priprema. Vjerojatno se na tim skupovima razgovaralo i o konkretnim kadrovskim rješenjima, a ne samo o poslovima organizacije i političke pripreme izbora. Sastanci društveno-političkih organizacija mogu se, prema pravilima, proglašiti i pretkandidacionim skupom, što po našem sudu, nije prihvatljivo rješenje. Ako se pretkandidaciona aktivnost iscrpi sastankom općinskih društveno-političkih funkcionara i aktivista, u čemu se onda iskazuje šira društvena verifikacija dosadašnjeg rada delegata u društveno-političkom vijeću?

Postavlja se tada i pitanje opravdanosti glasanja za listu delegata društveno-političkog vijeća na općim izborima u mjesnim zajednicama. Zadržavanje predizbornog postupka u uskom krugu općinskoga političkog rukovodstva svodi izbore za delegate na kompromis s izborom klasičnih predstavnika političkih partija, koji se verificiraju na izborima a kandidatura utvrđuje unutar birokratiziranog partijskog rukovodstva. U situaciji ozbiljnih ekonomskih teškoća zaoštavaju se pitanja odgovornosti i povjerenja, izraz čega su i različiti »slučajevi«. Radni ljudi i građani iskazat će svoje nezadovoljstvo na glasanju, a da je tako, svjedoče i neizglasane liste u Biogradu, Kardeljevu, Obrovcu i Omišu.

Demokratskom duhu našeg političkog sistema bilo bi primjerenije da se provjera rada društveno-političkih organizacija, pred radnim ljudima i građanima, provodi neposrednije, kontinuirano i cjelinom svoje aktivnosti. U tom smislu i izborni procesi za delegate društveno-političkog vijeća morali bi biti otvoreniji javnosti i, možda, manje složeni.

Izbori za samoupravne interesne zajednice odvijaju se po oba principa izbora, teritorijalno i funkcionalno, dakle u mjesnim zajednicama i u udruženom radu. Najmanje je delegata skupština SIZ-ova koji za svoju kandidaturu saznaju mnogo prije ili mnogo kasnije od vremena kandidiranja. Ostvarena je poželjna koncentracija na siječanj i veljaču, ali gotovo trećina delegata saznaje za svoju kandidaturu u toku kandidacionih konferencija. Čini se da je to posljedica djelomičnog pomicanja rokova za izbore u SIZ-ovima, tako da se aktivnost utvrđivanja kandidata odvija nešto kasnije nego za delegate društveno-političkih zajednica.

Mjesto iniciranja kandidature delegata

U nastojanju da rekonstruiramo izborni put delegata u skupštinu, ustanovili smo vrijeme iniciranja kandidature. Konkretno, zanima nas tko je subjekt, tko je nosilac iniciranja. Subjektivom smo označili različite institucije, skupove i tijela u okviru cjelokupnih izbornih radnji. Dakle, nije bio cilj otkrivanje konkretnog pojedinca koji je predložio konkretnog delegata, već otkrivanje formalnog okvira gdje je inicijativa kandidature nastala.

Kao i u svakom procesu odlučivanja, nosilac inicijative ima ključno značenje za cjelokupni tok odluke i najčešće u njemu kontinuirano zadržava velik utjecaj na konačni ishod. Uz pretpostavku da je delegat dovoljno dobro informiran o okolnostima svog izbora, postavili smo mu pitanje: »Na temelju vašeg znanja, tko je stvarni inicijator vaše kandidature?« »Stvarni« se u toj formulaciji pitanja ne poistovjećuje s formalnim predlagачem.

Tabela 4.

Inicijator	Odgovori delagata o stvarnom inicijatoru kandidature (u %)			
	VUR	D e l e g a t i		SIZ
		VMZ	DPV	
neformalne grupe na nivou općine	1,56	1,72	1,85	1,05
neformalne grupe u osnovnim organizac.	4,76	—	1,85	7,37
društveno-političke organizacije na nivou općine	4,76	15,52	77,78	1,58
društveno-političke organizacije u os. organ.	46,03	12,07	11,11	28,42
delegatska tijela u osnovnim organizacijama	17,46	5,17	—	20,00
koordinacioni odbor za izbore na nivou općine	—	6,90	5,56	2,63
koordinacioni odbor za izbore u osnov. organizac.	11,11	12,07	1,85	16,84
zborovi građana i radnih ljudi	14,29	46,55	—	21,58

Različitost inicijatora kandidature još bolje ilustriraju grupirani podaci iz tabele 4.

Tabela 5.

Inicijator	Stvarni inicijator kandidature			
	VUR	D e l e g a t i		SIZ
		VMZ	DPV	
neformalne grupe	6,35	1,72	3,70	8,42
društveno-političke organizacije	50,79	27,59	88,89	30,00
delegatska tijela i izborna osnova	31,75	51,72	—	41,58
izborni organi i koordinacioni odbori	11,11	18,97	7,41	19,47

Temelj izbornog prava biranja delegacija uvelike utječe na odgovore delegata o stvarnom inicijatoru kandidature. Delegati vijeća skupština općina navode različite inicijatore svojih kandidatura. Kao najčešća mjesta inicijativa iskazane su društveno-političke organizacije i delegatska tijela s izbornom osnovom (kandidacioni zborovi). Prema odgovorima delegata, utjecaj neformalnih grupa praktično je zanemariv. Izborna tijela, koordinacioni odbori na lokalnim razinama imaju relativno ograničen utjecaj na kandidiranje.

Kada se kao prethodni inicijator javljaju društveno-političke organizacije, kao u slučaju vijeća udruženog rada i društveno-političkog vijeća, one svoju funkciju predlagача zadržavaju te svoj prijedlog i formalno podnose kandidacionom zboru. Delegatska tijela i izborna osnova svoju inicijativu u kandidaturi u daljem toku izbora prenose na izborna tijela, kandidacionu komisiju, koja je formalni podnosilac dijela njihovih prijedloga. To nam potvrđuju podaci o tome tko je formalni podnosilac prijedloga (ograničeni prostor nam ne dopušta da ih detaljnije prikazemo).

Nosilac inicijative ima tokom daljeg izbornog postupka značajan utjecaj na listu kandidata. Društveno-političke organizacije na razini općine predlažu oko 80% delegata društveno-političkog vijeća, što je posljedica načina njihova kandidiranja. Općinske političke strukture značajnije utječu i na listu kandidata vijeća mjesnih zajednica. Osnovne organizacije društveno-političkih organizacija predlažu gotovo polovicu delegata u udruženom radu za vijeće udruženog rada, a najznačajniji su i inicijator prijedloga za delegate u SIZ-ovima. One svoj utjecaj realiziraju ne samo idejno-političkom aktivnošću, već i neposrednim predlaganjem.

U relativno kratkom vremenu izbornih aktivnosti aktiviraju se različiti subjekti političkog sistema, postojeći odnosi i funkcije multipliciraju se u intenzitetu. Tako se izborni vrijeme pretvara u svojevrsni »instant«, »koncentrat« političkog života i manifestira sva njegova obilježja. Latentne proturječnosti poprimaju svoj stvarni oblik, jačaju interesne sprege, politika za mnoge postaje pitanje egzistencije. Društveno-političke organizacije, a ponajviše SKJ kao njihova vodeća snaga, nalaze se u izbornoj situaciji i ambivalentnom i proturječnom položaju. Rezultat je to realno

postojećeg raskoraka između teorijskog, idejno-programatskog određenja položaja i uloge društveno-političkih organizacija u društveno-političkom sistemu te stvarnog položaja kao faktora održanja i funkcioniranja vlasti.¹⁴

Proturječnosti položaja SKJ i drugih političkih organizacija u delegatskim izborima, od idejno-političkog usmjeravanja do funkcija klasične partije na vlasti, najvećim su dijelom upravo u procesu kandidiranja. Izborni zadaci ne mogu se ostvariti bez punog i kontinuiranog djelovanja društveno-političkih organizacija. A njihovi zadaci su složeni i brojni.

Idejno-politička uloga izbornog usmjeravanja, stvaranja političke »platforme«, realizira se u stvaranju atmosfere u kojoj će se, isticanjem samoupravnih i socijalističkih vrijednosti i njihovim povezivanjem s izbornim radnjama, mobilizirati izborna tijela za slobodno i neposredno isticanje svojih kandidata.

Osnovni kriterij vrednovanja aktivnosti društveno-političkih organizacija jest mjera u kojoj su one ojačale poziciju izbornog tijela, a da ono samo kandidacionim postupkom istakne, ocijeni i izabere svoje predstavnike u delegatske skupštine. One snose punu odgovornost za provođenje izbora, od organizacijskih zadataka do osiguranja kadrovskih principa te strukture delegacija i skupština. U mnogim sredinama društveno-političke organizacije odlučuju se za prokušane načine djelovanja i svoju »sistemsku dilemu« rješavaju osiguranjem potrebnog broja kandidata vlastitim prijedlogom.

Tako se u ime osiguranja potrebne »strukture«, sigurnosti »normalnog« odvijanja izbora, devalvira kandidacioni postupak i destimulira kandidaciona inicijativa ostalih izbornih subjekata. Na duži rok, posljedice su povlačenje i distanciranje građana i radnih ljudi od izbora.

U procjepu između nužne izborne aktivnosti i prejudiciranja izbornih rezultata, sudeći po prikupljenim podacima, najprimjerenije su društveno-političke organizacije djelovale u izborima za delegate vijeća mjesnih zajednica i skupština SIZ-ova.

Kandidiranje delegata u društveno-političko vijeće, o čemu je već bilo riječi, odvija se unutar društveno-političkih organizacija, što je dosljedno formalnoj izbornoj proceduri. Nijednog delegata tog vijeća u uzorku nije predložilo delegatsko tijelo u udruženom radu ili mjesnoj zajednici, niti zborovi građana ili radnih ljudi. Premda su društveno-političke organizacije delegatska baza tih delegata, širi društveni utjecaj na njihov izbor bio bi više u skladu s intencijama delegatskog sistema.

Otvorenost javnosti izbornih procesa pretpostavka je ne samo elementarnog smisla izbora, već i političke odgovornosti budućih nosilaca političkih funkcija. Preuzimanje političke funkcije u uskom krugu, kadrovskom kombinatorikom, dobiva privid dodjeljivanja zadatka, dapače, svojevrstne radne obaveze, koja se mora prihvatiti u širem društvenom interesu. Oni

14

Vidjeti: S. Vrcan, *Proturječnosti u položaju Saveza komunista*, »Pogledi«, br. 2/1982, Split.

koji su izabrani na taj način odvajaju se od neposredne delegatske baze, pa je i njihova vezanost i odgovornost prema potrebama i interesima te baze formalna i simbolička.

Obrazloženje prijedloga kandidature

Načelne kriterije selekcije, koje odlično izražava parola »birajmo najbolje«, treba operacionalizirati na prepoznatljive vrijednosti konkretnog društva. Neposredna realizacija kadrovskih kriterija u popis potrebnih atributa bila bi mnogo lakši posao kada bi načelni stavovi bili prepoznatljivi.

Polazno načelo naše kadrovske politike, osnovni kriterij »jest osvjedočeno i nepokolebljivo političko opredjeljenje za samoupravni socijalizam kao oblik vlasti radničke klase i radnih ljudi«. Dakle, potrebno je, prije svega, da stvaraoci dohotka o njemu i odlučuju, osigurati vlast radničke klase i radnih ljudi, jer delegatski sistem i jest specifičan oblik diktature proletarijata.

U uvjetima objektivno nemogućeg neposrednog odlučivanja svih, zadanom cilju može se težiti na više načina:¹⁵

1. Deskriptivnom reprezentacijom, predstavljanjem jednog čovjeka drugim po kriteriju nalikovanja.
2. Simbolično reprezentacijom, izabranom pojedincu pripisuju se osobine koje on inače ne posjeduje.
3. Pripisanom reprezentacijom, zastupanjem interesa na temelju ovlaštenja i znanja, npr. advokatom.
4. Interesnom reprezentacijom, ne predstavlja se osoba ili grupa, već konkretan interes.

Ciljevi kadrovske politike mogu se, u načelu, najdjelotvornije postići samo odgovarajućim tipom reprezentacije. Uvažavajući zahtjeve socijalističkog društvenog uređenja, naša praksa slijedila je dva osnovna tipa izbora: deskriptivni, koji nije samo odraz strukture stanovništva, već i strukture stanovništva, već i strukture udruženog rada; i interesni, koji se afirmira delegatskim principom. Na sadašnjem stupnju razvoja realno je moguća samo kombinacija tih dvaju kriterija. Njihovo prilagođavanje specifičnostima delegatskog skupštinskog sistema treba da bude stalna briga nosilaca izbornih procesa i kreatora političkog sistema.

Konkretnu realizaciju kadrovske politike u izborima 1982. godine možemo djelomično pratiti i iz odgovora ispitanika o obrazloženju njihova prijedloga za delegate u skupštini.

15

Vidjeti: Phillips Griffiths, *Representing as Human Activity*, u knjizi Hanna Pitkin, *Representing*, Atherton Press, New York, 1969.

Tabela 6.

Obrazloženje	Obrazloženje prijedloga kandidature			
	VUR	V i j e ć e		
		VMZ	DPV	SIZ
nisam upoznat	12,07	21,05	12,73	20,94
dob	—	1,75	1,82	2,09
spol	1,72	3,51	1,82	1,57
obrazovanje	1,72	—	3,64	3,66
nacionalnost	—	—	—	0,5
položaj u proizvodnji	8,62	5,62	—	3,66
moralno-politička podobnost	17,24	21,05	41,82	15,71
ugled u sredini	13,79	8,77	5,45	8,38
vezanost uz interese sredine u kojoj radi	8,62	19,30	9,09	18,85
odgovornost i samostalnost	5,71	7,02	—	18,85
znanje, poznavanje problema	12,07	—	3,64	4,71
dosadašnji uspješan rad u delegatskom sistemu	10,34	10,53	10,91	6,28
angažiranost u samoupravljanju	3,45	—	3,64	0,52
nije bilo obrazloženja	5,17	—	3,64	7,33

Među tim podacima ima najviše subjektivnih elemenata; ispitanici su odgovore mogli prilagoditi društveno poželjnom i očekivanom, jer drugi izvor podataka nije bio dostupan. Treba upozoriti na znatan broj odgovora delegata da ne znaju zbog čega su predloženi. Pretpostavljamo da su to uglavnom delegati koji nisu prisustvovali pretkandidacionim aktivnostima (njih je u uzorku oko 20%).

Inicijativnost društveno-političkih organizacija u kandidiranju odražava se i u najčešćem obrazloženju: moralno-politička podobnost delegata vijeća općinskih skupština. To teško prevedivo obrazloženje kandidature kumulativno je različitim sadržajima, pretpostavljamo, za svakog pojedinca drukčijim.

Skupštine SIZ-ova sadržajem rada pokazuju se interesno specifičnije. To zahtijeva i strukturu delegata koji će biti moralno-politički podobni, ali i odgovorno i samostalno braniti interese sredine koja ih delegira. Interesni kriterij reprezentacije ovdje je češće primjenjivan.

Aktivnosti delegata u kandidacionom postupku

Motivaciju delegata, kako za sudjelovanje u izborima, tako i da budu izabrani, možemo posredno pratiti i na podacima o njihovu stvarnom angažmanu.

Pretkandidacionim i kandidacionim skupovima prisustvovali su češće delegati općinskih skupština nego SIZ-ova. Samo 50% delegata za skupštine SIZ-ova odgovorilo je da su bili na oba zbora, a njih 20% nije bilo ni na jednom. Manji stupanj pojedinačnog angažiranja u predizbornim radnjama iskazuju delegati SIZ-ova i na pitanje o diskusiji na sastancima. Njih 55% uopće nije uzimalo riječ na predizbornim skupovima. Najčešće su diskutirali delegati vijeća mjesnih zajednica i društveno-političkog vijeća.

Određeni stupanj pozitivne motivacije nužan je za svaki posao, pa tako i za političku, delegatsku funkciju (naravno, treba je razlikovati od karijerizma). Željati biti izabran, ambicija da se politički djeluje, jedna je od pretpostavki da zažive delegatske veze. Na razini općinskih skupština delegati, osim eventualnog ugleda u sredini stečenog prije, nemaju atraktivnih privilegija kojima bi težili putem izbora. Njihova je motivacija, ipak, uglavnom svjesno opredjeljenje ili je posljedica doživljavanja funkcije kao obaveze, radne — građanske dužnosti. Podatke o spremnosti prihvatanja kandidature možemo prikazati usporedo s podacima za izbore 1978. godine. Podaci su metodološki komparabilni.

Tabela 7.

Stupanj prihvaćanja	Prihvaćanje kandidature za delegata u skupštini				
		VUR	D e l e g a t i		
			VMZ	DPV	
Bilo mi je drago i odmah sam prihvatio	1978.	61,54	54,67	71,23	—
	1982.	51,61	49,12	53,57	47,12
Bilo mi je drago ali sam se kolebao prihvatiti	1978.	30,77	33,33	19,18	—
	1982.	37,10	36,84	30,36	40,31
Pokušao sam ne prihvatiti kandidaturu	1978.	7,69	12,00	9,59	—
	1982.	11,29	14,04	16,07	12,31

Za delegate SIZ-ova postoje podaci samo za 1982. godinu.

Delegati u izbornom mandatu 1978. godine pokazali su veću spremnost da preuzmu funkcije u delegatskom sistemu. Najveći je pad motivacije kod delegata društveno-političkog vijeća i vijeća udruženog rada. Godine 1982. odgovori pokazuju tendenciju izjednačavanja, dok su delegati SIZ-ova najsuždržaniji u prihvaćanju funkcija. Usporedba 1978. i 1982. godine pokazuje porast broja kolebljivih delegata i onih koji su pokušali ne prihvatiti kandidaturu. Za eventualnu analizu percepcije mogućnosti dje-

lovanja u zadovoljavanju interesa i potreba svoje delegatske baze nije dovoljna samo mjera spremnosti delegata za preuzimanje obaveza, jer oni u uzroku najzad su ih i preuzeli. Čini nam se značajnija njihova procjena hoće li svoju funkciju moći obavljati u skladu s interesima delegatske baze, a to nam indirektno pokazuje i stupanj efikasnosti delegatskog sistema.

Tabela 8.

Mogućnost djelovanja	Mogućnost djelovanja u skupštini na zadovoljavanju interesa delegatske baze				
		VUR	Delegati VMZ	DPV	SIZ
potpuno	1978.	30,77	30,67	41,67	—
	1982.	21,86	17,34	25,45	13,40
uglavnom	1978.	58,97	56,00	48,61	—
	1982.	46,88	48,28	65,45	50,00
donekle	1978.	8,97	13,33	9,72	—
	1982.	25,00	24,14	7,27	27,84
vrlo malo	1978.	1,28	—	—	—
	1982.	3,13	10,34	1,82	8,25
neću moći	1978.	—	—	—	—
	1982.	3,13	—	—	0,52

Porast skeptičnosti delegata u pogledu preuzimanja funkcija u delegatskom sistemu prati i porast pesimizma u mogućnosti ispunjavanja delegatskih zadataka. Najoptimističniji, delegati društveno-političkog vijeća, pokazuju i najveću promjenu u percepciji mogućnosti zadovoljavanja potreba i interesa svoje delegatske baze.

Općenito se najnemogućijima percipiraju delegati skupština SIZ-ova.

Ovi podaci zaslužuju ozbiljnu društvenu pažnju i trebali bi biti poticaj ne samo rasprava, već i napora radi daljeg razvoja delegatskog sistema, to više što pad percepcije vlastitog utjecaja u okviru izbornih procesa možemo vidjeti i kod radnih ljudi i građana. Od ukupnog broja istaknutih kandidata samo ih je 2% za više delegatske funkcije, u udruženom radu istaknuto je samo 1,2%, što je 50% manje nego u izborima 1978. godine. Izvještaj RK SSRNH zaključuje da »radni ljudi i građani u pravilu nisu isticali kandidate za više izborne funkcije, procjenjujući da i objektivno ne mogu bitno utjecati na izbor kadrova na višim razinama delegatskog odlučivanja«.¹⁶

Zaključak

U prikazanom segmentu istraživanja izbora 1982. godine, u sklopu projekta »Funkcioniranje i ostvarivanje delegatskog sistema«, posvetili smo pažnju usporednim podacima za izbore delegata skupština društveno-političkih i samoupravnih interesnih zajednica. Izbori za te delegate provedeni su prvi put zajednički. Različiti principi konstituiranja i strukture skupština, specifične delegatske baze, nužno su se odrazili i na izborne procese, usprkos tome što su izbori provedeni u istim terminima i po istim organizacijskim shemama i postupcima.

Opredjeljenje za istodobno odvijanje tih izbora argumentirano je racionaliziranjem izbornog postupka. Bili su to, prije svega, kriteriji tehničke racionalnosti organizatora izbornih procesa: ušteda sredstava, vremena, osiguranje potrebnih kvoruma zajedničkim održavanjem sastanaka i izbora, osiguranje potrebnih aktivista i prisutnost velikog broja birača na izborima u mjesnim zajednicama — kao povoljna prilika za istodobno glasanje i za delegacije SIZ-ova.

Tehnička efikasnost nije nužno i politička efikasnost, dapače, i ostaje dilema da li je moguće sadržajno kvalitetno organizirati sve kandidacione skupove za DPZ i SIZ-ove. Da li je i inače složenost izbornih radnji uvođenjem dodatnog elementa pridonijela većem nerazumijevanju izbornog postupka?

Na temelju pokazatelja istraživanja sažeto bismo mogli opisati neke uočene pojave:

1. *Objektivne karakteristike izborne situacije.* Vrijeme isticanja kandidature pokazuje da je kandidaciona aktivnost u SIZ-ovima koncentrirana u poželjno vrijeme, pred same izbore. Delegati vijeća općinskih skupština, posebno delegati društveno-političkog vijeća, prije postaju »mogući« delegati.

Društveno-političke organizacije prosječno su najznačajniji predlagачi kandidata za delegatsku funkciju u općinskoj skupštini. Njihov je utjecaj znatno manji na listu delegata za SIZ-ove, gdje su kao i u mjesnim zajednicama, glavni inicijator delegatska tijela i sama izborna baza. Kandidati za skupštine SIZ-ova, njih 90%, saznaju da su predloženi u svojoj osnovnoj organizaciji ili zajednici. To pokazuje manji utjecaj »vanjskih faktora.

Kadrovska politika, obrazloženje kandidature, posljedica je vrste delegatske baze ali je određena i nosiocem kandidiranja. Moralno-politička podobnost pretežno je argument za izbor delegata općinskih skupština. Kriteriji odgovornosti i vezanosti uz interese sredine dominiraju u obrazloženjima za delegate SIZ-ova.

2. *Subjektivni pokazatelji aktivnosti delegata.* Delegati SIZ-ova manje su prisustvovali preizbornim radnjama i rjeđe su diskutirali. Veću aktivnost pokazali su delegati za općinsku skupštinu, kao i veću spremnost da

prihvate kandidaturu. Više od 50% delegata skupština SIZ-ova nije »otprve« prihvatilo prijedlog. Oni svoju suzdržanost iskazuju i u mogućnostima da dosljedno i potpuno zadovolje interese radom u skupštini. Upozoravamo na opću tendenciju pada percepcije vlastite moći da se putem delegatske baze skupštine zadovolje interesi i potrebe delegatske baze.

Sudeći prema prikupljenim podacima, odgovorima 410 delegata, opća izborna situacija za izbore u skupštine SIZ-ova pokazuje veću predizbornu aktivnost delegatske baze i, u nekim pokazateljima, primjerenije odvijanje delegatskih izbora nego za općinske skupštine. Odgovori delegata pokazuju i manji utjecaj društveno-političkih organizacija na neposredno formiranje izbornih lista. Čini nam se da je to posljedica njihova većeg interesa za izbore tradicionalnih organa vlasti.

S druge strane, na razini podataka subjektivne aktivnosti, delegati SIZ-ova pokazuju manju neposrednu uključenost u predizborne procese i iskazuju pesimističnije procjene da preko delegatskog sistema efikasno djeluju.

Ivan Grdešić

*ELECTION OF DELEGATES TO THE ASSEMBLIES
OF COMMUNES AND OF SELF-MANAGING COMMUNITIES OF
INTEREST*

Summary

An enquiry into the election of delegates to the assemblies of socio-political communities and of self-managing communities of interest was conducted by means of questionnaires. It covered 410 subjects. The nomination processes were defined as the crucial democratic element in the election of delegates. The main subjects of the enquiry were: the time of nomination of candidates, the actual initiators of nominations, the explanations given for proposing candidates, and some activities and assessments of delegates.

The results reveal differences in certain aspects of electoral activity depending on the type of electorate. Socio-political organizations exercise a greater influence on the election of delegates to communal assemblies than those delegated to the assemblies of self-managing communities of interest. Delegations and the electorate propose most candidates for the chambers of local communities and for the chambers of the assemblies of self-managing communities of interest. Data on the delegates' activities indicate slighter interest and participation in electoral activities of delegates to the self-managing communities of interest.

Comparative figures for the 1978 and 1982 elections reveal that delegates are less willing to undertake delegational functions and greater pessimism on their part in estimating the possibilities for effective work in the assemblies.